

Демчишина М. Г.
аспірантка кафедри української та світової літератур
Криворізького педагогічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

КАТЕГОРІЯ «ПОДІЯ» ТА «ПОДІЄВИЙ РЯД» В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ КООРДИНАТ

У статті досліджено основи формування літературознавчої категорії «подія» та «подієвий ряд». Окрім цього, з'ясовано сутність, типи, особливості та функції «події» на основі аналізу праць вчених різних часів. Авторка статті стверджує, що на сьогодні особливо актуалізуються літературознавчі дослідження категорії «подія».

Ключові слова: подія, подієвий ряд, перипетія, літературознавча категорія «подія», подія в літературі.

Статья посвящена исследованию литературоведческих основ формирования категории «событие» и «событийный ряд». Кроме этого, показана сущность, типы, особенности и функции «события» на основе анализа работ ученых разных времен. Автор утверждает, что на сегодня особенно актуализируются литературоведческие исследования категории «событие».

Ключевые слова: событие, событийный ряд, перипетия, литературоведческая категория «событие», событие в литературе.

The article is devoted to defining the basics of forming a literary category «event» and «event series». In addition, the text illustrated the essence, the types, the features, the functions of the category «event» that based on analysis of the works of the scientists different time. The author states that the literary researches of the category «event» are particularly relevant today.

Key words: event, event series, peripetia, the literature category «event», the event in literature.

Літературознавчі уявлення про подію розпочалися ще у давні часи. Так, Арістотель у трактаті «Поетика» звернув увагу на важливість такого форманту епічного твору, як «перипетія», яку тлумачив як зміну того, що «робиться на протилежне» [Арістотель 1984:657]. Таку «перипетію»

(перелом у творі), на думку Арістотеля, часто супроводжує й так зване «дізнавання»: «...*рух від незнання до знання*» [Арістотель 1984:657], тобто такий фінальний елемент твору, завдяки якому читач дізнається про те, що раніше було невідомим. Арістотель вважав, що найвищої майстерності досягають тільки ті «поети», які поєднують у творі одночасно «перипетію» з «дізнаванням».

Давньогрецький мислитель турбувався також і про спосіб групування подій, вважаючи, що в «довершеному» творі події повинні будуватися з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків, які б не порушували логіки твору. Арістотель був переконаний, що для твору «*той об'єм достатній, всередині якого при безперервному слідуванні подій за принципом вірогідності або необхідності відбувається перелом від нещастя до щастя або від щастя до нещастя*» [Арістотель 1984:654].

Отже, саме Арістотель уперше повів мову про функції, ознаки та особливості категорії «перипетія» у літературному творі. Його визначення й на сьогодні залишається традиційним. Саме тому його й вважають «*творцем подієвого мистецтва*» [Яковлев 1999:85].

У добу раннього Середньовіччя спостерігається зміна тенденцій у зображенні подій у творі літератури. У ті часи література набула яскравого релігійного забарвлення, а події в творах змальовувалися переважно з точки зору релігійного світогляду: «...*в літературі, як світській, так і духовній, було прийнято «прив'язувати» коло подій, які описуються, до тих чи інших фрагментів із Святого Письма*» [Гайденко 1989:109], тобто був помічений тісний зв'язок викладення подій з Божою волею.

Так, дослідник Е. Курціус у своїй праці «Європейська література і латинське середньовіччя» звернув увагу на такий жанр середньовічної літератури, як «Життя святих» (V ст.), в якому «*святим належало явити якомога більше подій-чудес*» [Курціус 2007:182]. Це означало, що в ранньому Середньовіччі побутувала така форма події як «чудо творення».

А тому причини будь-якої події відшукували лише у божественних діях, механізми яких для звичайних людей залишалися таємничими та загадковими.

Разом з тим у середньовічній літературі активно наслідували античний героїчний епос, проте були й спроби створення інших форм подій. В XI-XII ст. з'являється тенденція до перевернутого зображення світу. Е. Курціус назвав такий прийом творення подій у літературі «світом навиворіт», що полягав у нагромадженні у творі неможливого: *«...розпачливо борсається в пастці, поставленій звіриною, мисливець, риби пожадливо пожирають риболова, віслук осідлав чоловіка, мирянин виголошує проповідь панотцеві, кінь гарцює на вершнику, злидар дає милостиню багачеві, селянин воює, а воїн оре землю...»* [Курціус 2007:115].

Лише з середини XVII ст. з'являються праці, в яких учені намагалися теоретизувати міркування про місце, ознаки та функції події в художньому творі. Зокрема, Н. Буало у «Мистецтві поетичному» розширює категоріальну базу «подієвості», уживаючи поняття «плетиво подій» та «нитка подій» у сюжеті: *«Інтриги хитрої розплутуйте клубки, / Щоб дія, розуму піддавшись покійно, / Не припинялася і розгорталась вірно. / Де треба – стиль простий належно піднесіть, / Цікавте публіку, дотепністю смішіть, / І, тонкі пристрасті узявшись виявляти, / Одною ниткою умійте все зв'язати»* [Буало 1967:59], тобто веде мову про конструювання подієвого ряду.

Згодом Ф. Прокопович у праці «Поетика» розглянув категорію «подія» у структурі поетичного вимислу, який *«буває двояким: вимисел самої події і вимисел способу, за допомогою якого ця подія здійснюється»* [Прокопович 1966:402].

Особливу увагу Ф. Прокопович приділив природній композиції твору, у якій необхідно, *«...слідуючи природному порядку ставити на перше місце те, що сталося раніше...»* [Прокопович 1966:408], та штучній,

у якій «допускається можливість ставити наперед події більш пізні, а ранні – пізніше» [Прокопович 1966:408]. На думку Ф. Прокоповича, остання залежить лише від винахідливості та смаку кожного.

Пізніше М. Довгалевський у праці «Поетика: Сад поетичний» розкрив функції події, взявши за основу виключно емоційну сторону: *«Події бувають також іноді смішні та гумористичні, як сміх, забави та інші сільські обряди. Вони описуються в комічній поезії, або в комедії. А про сільські роботи, як насадження дерев, сівбу, пише землеробська поезія, а про пастуші справи, як доглядати стада – буколічна, а про жорстокі вчинки та помилкові — сатирична. Болі, плачі, ридання, оплакування описує елегійна поезія, а радісні події, такі як похвали, дні народження, весілля, — лірична або епіграматична поезія, але предмет кожного виду поезії зображується іншим способом»* [Довгалевський 1973:172]. Учений звернув увагу на важливу особливість зображеної події у творі літератури, як її правдивість: *«... поет повинен видумувати речі, які, хоч і не існують у природі, проте могли б існувати або, принаймні, правдоподібно траплятися...»* [Довгалевський 1973:184].

Таким чином, автори українських поетик XVIII століття спробували систематизувати уявлення про подію та максимально розкрити механізм її конструювання у творі літератури.

Уже І. Франко у трактаті «Із секретів поетичної творчості» звернув увагу на тлумачення літературного «пуанту»: *«Часто, щоб досягнути надзвичайний ефект, збудити напруження нашої уваги, поет поступає противно, веде нас від цілісності до часі, відси до ще меншої часті і так далі, аж до якоїсь дрібної точки, в котрій, власне, чи природно, чи тільки переносно лежить уся вага його твору. Є се так названий з французької пуант (pointe), так сказати, вістря, яким кінчиться твір»* [Франко 1976-1986:69]. Саме такий «пуант» і є тією важливою, незвичайною та визначальною подією у творі.

Такі представники російського формалізму, як В. Шкловський, Б. Томашевський, Л. Виготський на початку ХХ ст. започаткували традицію тлумачити категорію «подія» у сюжетології. Так, учені розмірковували над подією у структурі фабули та сюжету.

Зокрема, В. Шкловський зауважував: *«Для фабули не важливо, в якій частині твору читач дізнається про подію, і подається вона йому безпосередньо через повідомлення автора, або в розповіді персонажа, або системою побічних натяків...»* [Шкловский 1929:183]. На думку Б. Томашевського, для сюжету важливе саме художнє конструювання подій, спосіб їх подачі у творі та їх послідовність. Це розрізнення суттєве для літературних творів великого обсягу, таких як роман, повість, тоді як у малих жанрах *«...різниця між сюжетом і фабулою мінімальна»* [ЛЕ 2007:502].

На думку Л. Виготського, головною функцією події є вразити читача, яка залежить від того, *«як автор розповідає ці події, якою мовою, яким тоном, як обирає слова, як будує фрази, описує він сцени або подає короткий виклад їх підсумку...»* [Выготский 1998:205], тобто від майстерності письменника художньо конструювати події.

Пізніше, в сюжетології розглядали категорію «подія» такі учені: Р. Уеллек та О. Уорену «Теорії літератури», Н. Тарасенко у «Деяких питаннях поетики» та ін.

І лише Ю. Лотман у 70-х р. ХХ ст. замислився над тим, *«що собою являє подія як одиниця сюжетоскладання?»* [Лотман 1970:282]. Розв'язуючи цю проблему, він подає таке визначення: *«Подією в тексті є переміщення персонажа через межу семантичного поля»* [Лотман 1970:282], проте *«переміщення героя в середині відведеного йому простору подією не є»* [Лотман 1970:288]. Так, звичні справи, вчинки персонажа належать до відведеного йому «семантичного поля» твору. А коли з ним

трапляється щось незвичайне, що виходить за рамки звичного способу життя, тоді, на думку Ю. Лотмана, й варто вести мову про подію (перетин).

Пізніше літературознавці розглядали категорію «подія» у межах рецептивної естетики (В. Ізер), а також активно збагачували літературознавство новими поняттями, як от «подієва повнота» (М. Бахтін).

На початку XXI ст. яскравою ознакою нарративного дискурсу стали подія та подієвість. Наратологи розглядали «подієвість» як визначальну ознаку розповідного тексту та звертали увагу на систему її умов [Шмид 2003:15], вважали, що подія – *«базова категорія наратології»* [Силантьєв 2004:76].

Сучасне літературознавство (І. Безпечний, О. Галич, П. Білоус та ін.) продовжує традицію досліджувати подію як важливий елемент сюжету.

Т. Гребенюк у монографії «Подія в художній системі сучасної української прози: морфологія, семіотика, рецепція» зробила першу спробу ґрунтовного та системного дослідження категорії «подія». Дослідниця наголосила на потребі її класифікації, яку ускладнює те, що *«сутність події апелює до неповторних, індивідуальних смислів, які не укладаються в чіткі рамки класифікаційних різновидів»* [Гребенюк 2010:16].

Т. Гребенюк дослідила функції події у творах української літератури к. XX–п. XXI ст., обравши такі жанри: наукова фантастика, фентезі, альтернативні історії, утопії та антиутопії, містика, авантюрної проза, бойовик, детектив, суб'єктна та гумористично-сатирична проза. Літературознавець звернула увагу, що *«жанр певною мірою пояснює специфіку подій у складі твору»* [Гребенюк 2010:40], тобто функції події нерозривно пов'язані зі специфікою жанру.

Т. Гребенюк у праці використовує такі поняття: «інверсійна подієвість», «мінус-подія», «подієвий потенціал», «подієві гнізда»,

«подієвий каркас», «подієві моделі», «подієві конструкти», «подієва схема» та ін. Проте переважна частина цих понять стосується особливостей функціонування події у творах великих жанрів української літератури. Тоді як зміст, форма, ознаки та функції події у малих жанрах потребує додаткового дослідження.

У більшості літературознавчих словників визначення категорії «подія» відсутнє. Проте у деяких із них під подією розуміють *«такий вчинок окремої групи людей, таке явище або процес, що привертають увагу й вирішують долі окремих чи багатьох людей»* [Козлов 2001:160].

Автор-укладач «Літературної енциклопедії» Ю. Ковалів подію тлумачить як *«розгортання фабули в художньому творі, що впливає на розвиток сюжетних ліній, на колізії, конфлікти, поведінку героїв, може бути акцією або актом, випадком, вважається разом з екзистентом одним із фундаментальних складників розповіді»* [ЛЕ 2007:229].

У «Тезаурусі...» В. Іванишина подія – *«один із формантів змісту твору: те, що сталося; те, що порушує усталений, звичний хід життя; явище, факт особистого чи суспільного життя, який прямо чи опосередковано стосується персонажів твору»* [Іванишин 2007:64].

Огляд літературознавчих праць показав, що події та подієві ряди є дійсно важливими формантами змісту твору літератури. Таким чином, довготривалий процес формування змісту категорії «подія» та «подієвий ряд» у літературознавстві не завершився, а продовжується й донині.

БІБЛІОГРАФІЯ

Аристотель 1984 – Аристотель. Сочинения в 4 т. Т. 4 [общ. ред. А. И. Доватур ; пер. с древнегреч. Н. В. Брагинской, М. Л. Гаспарова, С. А. Жебелева и др.]. – Москва : Мысль, 1984. – 830 с.

Буало 1967 – Буало Н. Мистецтво поетичне / Н. Буало. – Київ : Мистецтво, 1967. – 136 с.

Выготский 1998 – Выготский Л. Психология искусства / Л. Выготский. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 478 с.

Гайденко 1989 – Гайденко В. Западноевропейская наука в средние века : общие принципы и учение о движении / В. Гайденко, Г. Смирнов. – Москва : Наука, 1989. – 352 с.

Гребенюк 2010 – Гребенюк Т. Подія в художній системі сучасної української прози: морфологія, семіотика, рецепція : монографія / Т. Гребенюк. – Запоріжжя : Просвіта, 2010. – 423 с.

Довгалецький 1973 – Довгалецький М. Поетика: Сад поетичний / М. Довгалецький ; [пер. с лат. В. Маслюка]. – Київ : Мистецтво, 1973. – 435 с.

Іванишин 2007 – Іванишин В. Тезаурус до курсу «Теорія літератури» / В. Іванишин. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2007. – 112 с.

Козлов 2001 – Козлов А. В., Козлов Р.А. Азбука літературознавства / А. В. Козлов, Р. А. Козлов. – Кривий Ріг, 2001. – 200 с.

Курціус 2007 – Курціус Е. Європейська література і латинське середньовіччя / Е. Курціус ; [пер. з нім. А. Онишко]. – Львів : Літопис, 2007. – 752 с.

ЛЕ 2007 – Літературна енциклопедія : у 2 т. Т. 2 ; [автор-укладач Ю. Ковалів]. – Київ : ВЦ «Академія». – 624 с.

Лотман 1970 – Лотман Ю. Структура художественного текста / Ю. Лотман. – Москва : Искусство, 1970. – 384 с.

Прокопович 1966 – Прокопович Ф. Сочинения / Ф. Прокопович ; [под. ред. И. Еременко]. – Москва; Ленинград : Изд-во АИ СССР, 1961. – 512 с.

Силантьев 2004 – Силантьев И. Поэтика мотива / И. Силантьев. – Москва : Языки славянской культуры, 2004. – 296 с.

Томашевский 2001 – Томашевский Б. Теория литературы. Поэтика : учеб. пособие / Б. Томашевский ; [вст. ст. Н. Д. Тмарченко; комм. С. Н. Бройтмана при участии Н. Д. Тмарченко]. – Москва : Аспект Пресс, 2001. – 334 с.

Франко 1976-1986 – Франко І. Из секретів поетичної творчості : збір. тв. у 50 т. Т. 31 / І. Франко. – Київ, 1976-1986 – С. 64–71.

Шкловский 1929 – Шкловский В. О теории прозы / В. Шкловский. – Москва : Федерация, 1929. – 266 с.

Шмид 2003 – Шмид В. Нарратология / В. Шмид. – Москва : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.

Яковлев 1999 – Яковлев Е. «Перипетия» Аристотеля и современное искусство: Эстетика / Е. Яковлев // Вестник МУ Серия 7 Философия. – 1999. – №3. – С. 84–90.